

Проф. д-р Санжив К. Соби*

ЕФЕКТИ НА НИСКОТО КАЧЕСТВО НА ИНСТИТУЦИИТЕ ВЪРХУ ИКОНОМИЧЕСКИЯ РАСТЕЖ – ИЗСЛЕДВАНЕ НА ИКОНОМИКИТЕ ОТ СУБСАХАРСКА АФРИКА И ЛАТИНСКА АМЕРИКА ПРЕДИ СВЕТОВНАТА ИКОНОМИЧЕСКА КРИЗА

Повечето съвременни емпирични изследвания не коментират въпроса доколко ниското качество на институциите пречи на икономическия растеж в развиващите се държави, както и кои конкретни форми на институционални грешки са по-вредни в това отношение. Тук е направен опит да се запълни тази празнота, като са разгледани широк нов набор от данни относно качеството на институциите, обхващащ 42 държави – 30 от Субсахарска Африка и 12 от Латинска Америка. Използвани са 6 индикатора за качество на институциите от Kaufmann et al. (2005, 2007) в няколко уравнения за ендогенен растеж преди световната икономическа криза. След провеждането на серия от тестове се достига до извода, че освен подобряване на институционалния капитал развиващите се държави задължително трябва да предприемат генерални реформи на публичния сектор, за да насърчат икономическия растеж. Основното заключение е, че един по-жизнен публичен сектор, освободен от корупция, който осъществява пазарноориентирани политики и осигурява по-ефективната доставка на публични услуги, би могъл реално да стимулира икономическия растеж в тези държави.

JEL: O11; O43; O47; O54; O55

Ключови думи: институции, икономически растеж, корупция, развиващи се държави, глобализация на пазарите, добро управление

За да обяснят характеристиките на растежа на икономиките с течение на времето и в различните държави, конвенционалните модели на растеж най-често поставят на първо място фактори като физическия и човешкия капитал. В литературата съществува и сериозна дискусия по отношение на теорията на „догонването“, необяснените досега грешки и тяхното значение (за обстоен преглед на тази дискусия вж. например Varro, 1991). През последните години обаче учените стигат до извода, че има специфични за конкретните държави елементи, които трябва да бъдат взети предвид при разглеждането на характеристиките на икономическия растеж. Такива елементи често се наричат „идиосинкратичности“ (особености) и могат да затруднят действията, които институциите трябва да предприемат, за да насърчат икономическия растеж. North (1990) и Williamson (1995) са сред първите изследователи, които подчертават ключовата роля на институциите и на доброто управление за успешното ико-

---

* Университет Мавриций, Департамент по икономика и статистика, Редут, Мавриций, sksobhee@uom.ac.mu

номическо развитие, разглеждайки конкретно развиващите се държави. Качеството на институциите само по себе си се свързва с икономическата и политическата среда или със съществуващата рамка, в която трябва да функционира дадена икономика, като същевременно е управлявана ефективно. По своята същност тази рамка може да включва стабилна демокрация, признаване и защита на човешките права и свободи, свобода на медиите, пазарноориентирани политики, добро управление в публичния сектор и стабилно и устойчиво предлагане на публични услуги, гарантиращо ефективната доставка на публични блага и повишаване на благосъстоянието.

За да се разбере добре какво съдържа понятието „високо качество на институциите“, може да се разгледа и обратната ситуация – ниското качество на институциите отразява политическа нестабилност, нарушаване на човешките права, нечестни избори и изборни процеси, липса на свобода на медиите, корупция и наред с всичко останало – лошо управлявани правителствени организации. Когато качеството на институциите е компрометирано, могат да се породят някои нежелателни ефекти, влияещи негативно върху икономиката и обществото, например: поддържане на много висока и дори ограничаваща достъпа цена на правенето на бизнес, която демотивира както местните, така и чуждестранните инвестиции; намаляване на сравнителните предимства на страната; застрашаване на изпълнението на Целите за развитие на хилядолетието (ЦРХ); подпомагане на срива на демократичните ценности, или най-общо казано, създаване на макроикономическа нестабилност за десетки години напред.

Публикациите на North (1990) и Williamson (1995) са последвани от емпирични изследвания, които проучват въпроса относно това как институциите или техните действия могат да забавят растежа в дадена икономика. Разработките на Collier (2006) и Ndulu (2006), на международни организации като Международния валутен фонд (IMF, 2003) и Световната банка (World Bank, 2007), на Hodge et al. (2011) ясно свързват слабите икономически резултати в африканските държави с корупцията и ниското качество на институциите. Stiglitz (2012) прави добър преглед на срива на демократичните ценности и произтичащото от него нарастване на неравенствата в някои северноафрикански страни, което е основна черта на т.нар. арабска пролет. Sobhee (2011) анализира въздействието на нискокачествените институции върху размера на правителствения сектор в 42 субсахарски държави и стига до извода, че политическата нестабилност и регулаторните политики на публичния сектор наистина оказват влияние върху публичните разходи.

Обратен пример е Мавриций, който като субсахарска държава със средно високи доходи показва впечатляващо добри резултати поради доста високото качество на институциите там (вж. Subramanian and Roy, 2001; Sobhee, 2009). Заслужава да бъде посочена и Ботсуана, която също постига много висок доход на човек от населението (отново като страна от този регион със средно високи доходи) благодарение на надеждните си институции (вж. Martin,

2008). Въпреки че терминът „институции“ в широк смисъл може да има различни значения, през последните години той получава по-конкретно и измеримо определение. Тази по-ясна дефиниция съдържа точно установени елементи, които трябва да са налице, за да стимулират подкрепяща бизнеса макроикономическа среда и стабилност. Затова от емпирична гледна точка в нея са включени въпроси, засягащи правилата за спазване на договорите, защитата на имуществените права и на инвеститорите, политическата система, недостатъците на публичния сектор, степента на справедливо прилагане на нормите и законите, нивото на корупция и т.н. Оттук може да се изведе хипотезата, че надеждните институции трябва да съумеят да изградят благоприятна икономическа среда за местните и чуждестранните инвеститори и добра социална среда за хората – сигурност, намалени политически рискове, ниска цена на правенето на бизнес, защита на имуществените права и на свободата на словото (вж. North, 1990; Williamson, 1995; Acemoglu and Johnson, 2003).

Емпирични доказателства за ключовата роля на институциите за икономическите резултати са налице и в изследване на МВФ (IMF, 2003), в което ефективната защита на гражданските и на имуществените права, гарантираната икономическа и политическа свобода и ниското ниво на корупция се свързват с по-висок просперитет. Наред с това Williamson (1995), Acemoglu and Johnson (2003), Aron (2000), Rodrik (1996, 2000) и Collier (2006) разработват емпиричната и теоретичната идея, че различията в икономическите институции са фундаментална част от обяснението на разликите в икономическото развитие. Други проучвания по тези въпроси са насочени към ролята на политическите институции (вж. например Johnson et al., 2004; Rodrik, 2000 и Glaeser and Saks, 2004). Много голям принос обаче има първото изследване на Kaufmann et al. (2005), което консолидира в значителна степен дебата за значението на институциите, като остойностява определени показатели за институционално качество. Това изследване създава и рамката, която може да бъде използвана за сравнителен анализ на тези индикатори – в течение на времето и в различни държави.

Тук е проучено доколко качеството на институциите е оказало влияние върху икономическото представяне на развиващите се държави и по-конкретно – върху икономическия растеж, като е използван регресионен анализ на данни за множество държави. Разграничени са различните ефекти на алтернативните индикатори за качество на институциите, като са открити онези от тях, които заслужават по-сериозно внимание. Това е направено, след като са използвани други контролни променливи, стандартни за регресионния анализ на икономическия растеж.¹ Световните индикатори за управление

---

¹ Тъй като регресионният анализ е извършен на базата на данни от различни държави и се отнася само за една година (2007), не могат да бъдат използвани нестационарни тестове, които са приложими при панелни данни и времеви редове.

(Worldwide Governance Indicators), разработени от Kaufmann et al. (2005, 2007) за остойностяване на качеството на институциите, са приложени, за да бъде оценено неговото влияние върху икономическия растеж в избраните държави. Към момента на изследването най-новата налична база данни по отношение на институциите е от 2007 г., което определя и избрания период, съвпадащ с този преди глобалната финансова криза. Извадката се състои от 42 държави – 30 от Субсахарска Африка и 12 от Латинска Америка. Изборът на тези две групи позволява да се достигне до идеалния микс от гледна точка на различните особености, нива на БВП на човек и структура на населението, като същевременно и двата региона споделят общи характеристики – големи държавни апарати, силно неравенство на доходите, поляризация на политиките и (както ще бъде показано по-нататък) ниско качество на институциите.

Икономическа и институционална среда в регионите на Субсахарска Африка и Латинска Америка

През 80-те години на XX век растежът в Африка до голяма степен е непостоянен и доста разнороден, но през следващото десетилетие, както и през 2003 г. той се стабилизира. Африка е вторият най-бързо развиващ се регион с реален ръст на БВП от 3,8%, като се очаква темпът на нарастване да се покачва през следващите години. През 2006 г. икономическият растеж в Субсахарска Африка остава висок (5,4%), след увеличаването му с 6% през 2004 и 2005 г. (вж. IMF, 2007). Трябва да се отбележи, че повечето държави, които регистрират негативен растеж през последните няколко години от разглеждания период, са субсахарски, както и че регионът все още е далеч от реализирането на темп на растеж от 7% годишно, какъвто се изисква за постигане на Целите на хилядолетието за развитие за намаляване на бедността до 2015 г. (World Bank, 2006).

Същевременно през последните две десетилетия средният БВП на човек от населението в Латинска Америка не се променя значително. През 1980 г. той е 3734 USD, а през 2000 г. - 3920 USD. До 2007 г. обаче средният регионален БВП на човек от населението вече надвишава 5000 USD. През 2004 г. е отбелязано най-същественото увеличение за изминалите 24 години – 6,3%, в сравнение с 1,9% през 2003 г., което е стимулирано най-вече от международната търговия и капиталовите потоци. В резултат от това БВП на човек нараства с 4,1% през 2004 г. и се предвижда да се повиши с 2,8% през 2005 г. В съответствие с глобалните тенденции обаче прогнозите за растежа са около 4,3% за 2005 и 3,8% за 2006 г. (вж. World Bank, 2006), а според МВФ през 2007 г. той ще достигне приблизително 5% (IMF, 2007).

За измерване на качеството на институциите тук са използвани шест индикатора от изследването на Kaufmann et al. (2005) – „гласност и отчетност“, „политическа стабилност“, „ефективност на управлението“, „качество на регула-

циите“, „върховенство на закона“ и „контрол на корупцията“. Индикаторите приемат стойности от минус 2,5 до 2,5, като по-големите (положителни) стойности сочат по-високо качество на институциите.

Индикаторът „*гласност и отчетност*“ показва дали гражданите могат да избират правителството си и степента, в която се признават и спазват политическите права и свободи, както и свободата на медиите, т.е. зачитането на правата на всички групи и неговото отражение при вземането на политически решения.

Индикаторът „*политическа стабилност*“ измерва нагласите по отношение на вероятността за сваляне на правителството с неконституционни и/или силови средства. Заедно с „*гласност и отчетност*“ този индикатор може да бъде използван като измерител на демократичността. Колкото по-демократична е една държава, толкова повече внимание ще се отделя на значимите процеси, като по такъв начин се осигурява по-силна меритокрация. Някои емпирични изследвания показват също, че е налице тенденция в по-демократичните страни икономическият растеж да е по-бърз, а нивата на доходите да са по-високи (вж. Williamson, 1995; Acemoglu et al., 2001; Aron, 2000).

Чрез *ефективността на управлението* се оценява качеството на публичните услуги, компетентността и независимостта на публичната администрация, както и надеждността на правителствените политики. Индикаторът е свързан с обосноваването на политиките и с качеството на услугите, предлагани на гражданите, например образованието и здравеопазването. Здравият и образователният статус са важни детерминанти на човешкия капитал на една държава. Надареността с човешки капитал от своя страна е от ключово значение за нейния път на растеж, тъй като по-високообразованата и по-здравата работна сила е по-производителна.

Индикаторът „*качество на регулациите*“ е свързан с държавния контрол върху пазара на стоки, банковата система, международната търговия и развитието на бизнеса. Нарастването на стойностите на този индикатор теоретично означава, че намаляват затрудняващите пазарните механизми политики и регулаторната тежест от гледна точка на ограничаване на бюрокрацията и по-ниски транзакционни разходи. Следователно индикаторът гарантира създаването на пазарноориентирани практики, стимулиращи ефективното разпределение на ресурсите.

Върховенството на закона измерва степента, до която са защитени имуществените права, нагласите по отношение на престъпността, ефективността на съдебната система и изпълнението на договорите. Висока стойност на този индикатор (т.е. високо ниво на защита на имуществените права и изпълнение на договорите) би създала оптимистична и атрактивна бизнес-среда както за местните, така и за чуждестранните инвеститори.

Индикаторът „*контрол на корупцията*“ се отнася до склонността за вземане на подкупи от държавните служители, както и от всички лица, свързани

с доставянето на публични услуги. Контролът на корупцията, намиращ израз в провеждането на мерки за намаляване на честотата на извършването на „неправомерни“ плащания за държавни служители и членове на съдебната власт, може да подпомогне растежа, защото стимулира ефективността и производителността чрез ограничаване на склонността за вземане на подкупи.

Простата средна стойност на шестте институционални индикатора, получена за всяка държава от извадката за 2006 г., е изчислена и е представена на табл. 1а. Таблицата показва и средното от всички индикатори за всеки от двата региона, което може да се приеме за представително за общата ситуация в преобладаващата част от тези държави от гледна точка на качеството на институциите.

Таблица 1а

Индикатори за институционално качество (2006 г.)

Държава (регион)	Институционален индикатор	Стойност
Латинска Америка (LA)	Политическа стабилност	-0,31
	Гласност и отчетност	-0,18
	Ефективност на управлението	-0,19
	Качество на регулациите	-0,07
	Върховенство на закона	-0,44
	Контрол на корупцията	-0,23
	<i>Средно от всички индикатори – LA</i>	<i>-0,23</i>
Субсахарска Африка (SSA)	Политическа стабилност	-0,41
	Гласност и отчетност	-0,35
	Ефективност на управлението	-0,57
	Качество на регулациите	-0,48
	Върховенство на закона	-0,58
	Контрол на корупцията	-0,53
	<i>Средно от всички индикатори – SSA</i>	<i>-0,49</i>
Общо	<i>Средно от всички индикатори - общо</i>	<i>-0,36</i>

Източник. Собствени изчисления, базирани на данни от Kaufmann et al., 2007.

Сравнението на индикаторите за качеството на институциите в Латинска Америка и Субсахарска Африка разкрива, че първият регион се представя по-добре, отколкото втория, но и двата имат много нисък стандарт на институционално качество. Стойностите на общия индекс за институционално качество за Латинска Америка, Субсахарска Африка, както и за двата региона заедно са отрицателни - съответно -0,23, -0,49 и -0,36.

Трябва да се отбележи, че и през периода след финансовата криза (според статистика от 2015 г.) няма твърде голямо подобрене от гледна точка на средните стойности на този показател (вж. табл. 1b).

Таблица 1b

Индикатори за институционално качество (2015 г.)

Държава (регион)	Институционален индикатор	Стойност
Латинска Америка (LA)	Политическа стабилност	-0.17
	Гласност и отчетност	+0.19
	Ефективност на управлението	-0.14
	Качество на регулациите	0.02
	Върховенство на закона	-0.35
	Контрол на корупцията	-0.34
	<i>Средно от всички индикатори – LA</i>	<i>-0.16</i>
Субсахарска Африка (SSA)	Политическа стабилност	-0.53
	Гласност и отчетност	-0.39
	Ефективност на управлението	-0.62
	Качество на регулациите	-0.46
	Върховенство на закона	-0.58
	Контрол на корупцията	-0.52
	<i>Средно от всички индикатори – SSA</i>	<i>-0.50</i>
Общо	<i>Средно от всички индикатори - общо</i>	<i>-0.33</i>

Източник. Собствени изчисления, базирани на данни от Kaufmann et al., 2016.

Въпреки че се отчита минимално подобрене в цялостното представяне на страните от Латинска Америка (от -0,23 през 2006 г. до -0,16 през 2015 г.), то все още е негативно. В случая на държавите от Субсахарска Африка дори не се наблюдава почти никаква промяна – минимално подобрене има при *качеството на регулациите и контрола на корупцията*. Следователно общо и при двете изследвани групи държави институциите остават с ниско качество.

Рамка на изследването, анализ на данните и емпирични резултати

Приемаме модел на растежа под формата на разширена неокласическа функция на производството:

$$Y_i = F(V_i, Z_i),$$

където Y е реалният доход на човек от населението, V - векторът на обичайните съставни части на растежа, включващи заедно с всичко друго и човешки и физически капитал (те ще бъдат обяснени по-обстойно по-нататък), а Z - векторът за измерване на качеството на институциите от Kaufmann et al.

(2007). Следователно V е наборът от контролните характеристики в уравнението.

По-конкретно използваната емпирична рамка е:

$$(1) \quad Y_i = \beta_0 + \beta_1 K_i + \beta_2 G_i + \beta_3 L_i + \beta_4 N_i + \beta_5 Z_i + \Phi,$$

където всяка променлива е дефинирана за всяка държава i , както следва:

Y – БВП на човек (по постоянни цени);

K – бруто образуване на основен капитал (реално);

G – правителствени разходи за потребление (реални);

L – общо записване в средно образование;

N – дял на износа и вноса от БВП;

Z – индекс на качеството на институциите;

Φ – променлива за грешка.

За макроикономическите и другите контролни променливи са използвани данни от World Development Reports, а за променлива Z – базата данни от Kaufmann et al. В уравнение (1) контролните променливи са: реален БВП на човек; бруто образуване на основен капитал в страната като изразител на публичните и частните инвестиции; ниво на правителствени разходи за потребление като измерител на правителствените разходи; общо записване в средно образование, показващо участието в образователната система и нивото на грамотност, и дялът на износа и вноса от БВП, представящ степента на отвореност на държавата или мярката за това доколко тя е глобализирана. Всички данни са за 2007 г.

Емпирично са изследвани различни сценарии, за бъдат тествани съответните хипотези за подобряване на качеството на резултатите (вж. табл. 2). В първия случай е приложена методологичната рамка, разработена от Knack и Keefer (1995). Тя се състои от свързване на шестте индикатора за управление в един общ съставен индикатор, обозначен като „управление (общо)“ в последния ред на табл. 2, като е установено, че е то е от голямо значение за положителните икономически резултати. С други думи, по-добрите институции, измерени с този съставен индекс, до голяма степен водят до увеличение на доходите на човек от населението. В представената регресия всички променливи имат съответния знак и са значими с изключение на променливата „отвореност“. След това общият индекс на управление е разделен на съставните си части, за да се проследят ефектите върху икономическия растеж на отделните индикатори за институционално качество. Това е направено в регресия (2), където всички тези индикатори са включени в допълнение към контролните променливи. Установява се, че само три от индикаторите за институционално качество („политическа стабилност“, „ефективност на управлението“ и „контрол на корупцията“) са статистически значими, макар и при доверителен интервал

Ефекти на ниското качество на институциите върху икономическия растеж...

от 10%. Променливата „отвореност“ се потвърждава при друго ниво на значимост – 10%. Направена е корелация между различните индикатори за институционалното качество и е установено, че както може да се очаква, те са силно свързани, имайки предвид, че за изчисляването им се използват основно едни и същи инструменти и информация.

Таблица 2

Резултати от регресионния анализ

Независими променливи	Зависима променлива = Y (реален БВП на човек)						
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
Константа	2.37 (14.02)***	1.68 (14.24)***	1.32 (11.76)***	1.14 (13.1)***	1.27 (11.08)***	1.78 (13.41)***	1.66 (14.67)***
Бруто образование на основен капитал	3.68 (1.31)*	2.36 (3.12)***	0.43 (1.23)*	0.78 (2.84)***	1.02 (2.12)***	0.57 (1.22)*	0.46 (1.32)*
Правителствени разходи за потребление	-0.87 (-2.13)**	-0.38 (-1.67)*	-0.12 (-0.43)	-0.22 (-2.02)**	-0.18 (-1.23)*	-0.13 (-1.31)*	-0.16 (-1.28)*
Общо записване в средно образование	13.26 (1.56)*	151.43 (2.04)**	131.13 (1.93)***	177.23 (3.56)***	156.12 (3.21)***	188.78 (3.12)***	206.51 (3.01)***
Отвореност	1.02 (0.14)	-0.18 (-1.69)*	-0.14 (-1.37)*	-0.18 (-1.89)**	-0.17 (-2.12)**	-0.17 (-1.09)*	-0.14 (-1.34)*
Гласност и отчетност		432.34 (1.02)	718.21 (2.23)**		358.18 (2.76)**	643.76 (1.03)*	
Политическа стабилност		227.44 (1.27)*	376.37 (3.13)***		765.44 (3.36)***		678.55 (3.69)***
Ефективност на управлението		610.21 (1.23)*		742.87 (3.12)***	723.31 (3.10)***	678.23 (3.76)***	
Качество на регулациите		438.13 (0.71)		841.73 (3.79)***		778.66 (2.23)**	
Върховенство на закона		166.37 (0.17)	657.23 (3.47)***		724.76 (3.54)***		567.98 (3.02)***
Контрол на корупцията		471.31 (1.64)*		567.36 (3.46)***		641.62 (3.87)***	702.12 (2.06)**
Управление (общо)	866.38 (3.93)***						
Коригиран коефициент на детерминация	0.462	0.481	0.472	0.491	0.467	0.484	0.457

Забележка: (i) Тест-статистиката е на база коригирани по хетероскедастичност на Уайт стандартни грешки; (ii) стойностите на t са в скоби; *** се отнася за степен на значимост от 1%; ** – степен на значимост от 5%; * – степен на значимост от 10%.

Източник. Собствени изчисления.

За да бъде избран регресионен сценарий, който най-добре отчита ефектите на качеството на институциите върху икономическия растеж, са приложени несвързани тестове като емпиричен и обективен метод за избор на най-добрата регресия. Тези тестове се основават на свързани f-тестове при нулеви

ограничения. Показани са алтернативните сценарии, както и техните емпирични резултати – от регресия (3) до регресия (7). Регресия (2) се използва като общ модел на базата на Mizon and Richard (1986) и Thomas (1997). Най-добрият сценарий, избран с помощта на тестовете, е регресионно уравнение (4), което се характеризира и с най-високи стойности на коригирания коефициент на детерминация.

Следователно, както се вижда от направените тестове, вниманието трябва да се съсредоточи върху четвъртото уравнение (регресия 4). При него се установява, че резултатите при индикаторите за човешкия и за физическия капитал, измерени с променливите „общо записване в средно образование“ и „бруто образуване на основен капитал“, подкрепят общоприетото мнение, че всяко увеличение на тези форми на капитала ще доведе до ускоряване на растежа. Според резултатите от регресията подобрието в записването в средно образование води до повишаване на БВП на човек от населението в избраната извадка от развиващи се страни. Много модели на растеж свързват неговия темп със скоростта на образуване на капитал (наред с други фактори), а сред икономистите съществува и широк консенсус, че големите инвестиции в основен капитал са силно свързани с бърз икономически растеж, най-малкото - в дългосрочен план.

За променливите „отвореност“ и „правителствени разходи за потребление“ обаче се установява, че влияят негативно върху икономическия растеж по отношение на първоначалното ниво на доходите, изразено с БВП на човек от населението през 1995 г., което е статистически значимо при степен на отговорност от 1%. Обикновено изследванията показват, че по-силната интеграция в световната икономика е свързана с по-бърз икономически растеж и с по-високо ниво на доходите (Dollar & Kraay, 2003). Данните в табл. 2 показват, че това не е така в разглежданото уравнение. Коефициентът е не само отрицателен, но и значим, което може да се обясни с факта, че извадката в изследването се състои от слабо представящи се от гледна точка на отвореността на икономиките им държави. Едно от възможните тълкувания е, че повечето субсахарски и латиноамерикански страни са големи износители на суровини, особено на селскостопански стоки, чиито цени спадат на световните пазари. Освен това в повечето от тях търговският режим не се е променил.

Полученият отрицателен коефициент на общите правителствени разходи за потребление потвърждава заключението на Varro (1991), който доказва, че всъщност правителствените разходи в бедните държави имат негативно влияние. По-големият държавен апарат обикновено се свързва с ефективността, производителността и растежа чрез стимулите, които предоставя, за намаляване на частните инвестиции и потребление. Този извод се основава на разбирането, че публичният сектор не е чувствителен към пазарни сигнали, т.е. по-тежкият регулаторен процес води до по-високи производствени разходи и изкривявания, причинени както от фискалната, така и от паричната политика. При положение че в страните от извадката качеството на институ-

циите е далеч от желаното ниво, качеството на публичните услуги и разходи няма положително влияние. Ето защо, вместо да се инвестира толкова много от страна на правителството, трябва да се подобри самата система, така че да се премахне корупцията, да се повиши ефективността на публичния сектор и да се намали цената на правене на бизнес за местните и чуждестранните фирми. В такъв смисъл правителствените разходи биха имали положително въздействие върху икономическия растеж. В крайна сметка от значение е разпределението на тези разходи, а също и това за какво точно се харчат. По-ефективните разходи - например за стимулиране на развитието на човешкия и физическия капитал, могат да изиграят важна роля за насърчаване на икономическия растеж.²

След като разгледахме обичайните съставни части на растежа, можем да обърнем внимание на индикаторите и влиянието на качеството на институциите в регресия (4). Изводът, който следва, е, че индикаторите „ефективност на управлението“, „качество на регулациите“ и „контрол на корупцията“ имат положителни и значими стойности, ясно показващи, че качествените институции са важни за ускоряване на икономическия растеж в изследваната извадка от държави. С най-висок коефициент за влияние е индикаторът „ефективност на управлението“, следван от „контрол на корупцията“. Трите индикатора общо отразяват състоянието на публичния сектор в тези държави и по-конкретно – качеството на доставянето на публични услуги и блага, вида и обхвата на регулиране на пазара и нагласите относно разпространението на корупцията сред държавните служители. Всичко това са индикатори, които директно показват доколко е лесно (ако не конкретната цена) правенето на бизнес в такива държави. При много ниското качество на институциите и особено при незначителните стойности на посочените индикатори, не е изненадващо заключението, че колкото по-ниско е качеството, толкова по-негативно ще бъде неговото влияние върху икономическия растеж. Разгледаните индикатори отразяват не само недостатъците на публичния сектор, но и това доколко те могат да застрашат икономическото представяне на една развиваща се държава.

*

С помощта на разширен модел на растежа е проследено влиянието на качеството на институциите върху икономическия растеж на избрана група развиващи се държави от Субсахарска Африка и Латинска Америка. Изследването показва, че ниското качество на институциите влияе негативно върху икономическия растеж в тях. Проведени са множество тестове за подобряване на точността на резултатите, като са представени няколко алтернативни сценария. Доказано е, че обичайните контролни променливи, отразяващи

---

² Вж. например Sobhee (2010), където е обяснена връзката между институциите и размера на държавния апарат в Субсахарска Африка.

човешкия и физическия капитал, оценени чрез достъпа до образование и формирането на капитал, имат положителна връзка с растежа в изследваните страни. В същото време е установено, че правителствените разходи за потребление и отвореността на икономиката предизвикват отрицателен ефект върху икономическия растеж. Отварянето на икономиките всъщност прави тези държави по-уязвими на международни шокове и глобални рискове, които те трудно могат да избягнат, и по този начин се стига до негативно въздействие върху растежа. При правителствените разходи се наблюдава ефектът на изтласкване, защото високото данъчно облагане за осигуряване на средства за публични разходи вреди на инвестициите и на потреблението на частния сектор.

Регресионният анализ доказва също, че повишаването на качество на институциите, измерено с индикаторите „ефективност на управлението“, „качество на регулациите“ и „контрол на корупцията“, би допринесло сериозно за поголемия икономически растеж на разглежданите страни. Обратното, ако държавата или публичният сектор запазят сегашното си положение, характеризиращо се с високо ниво на бюрокрация, корупция и силен контрол върху пазара, това без съмнение би застрашило икономическото представяне на тези страни. Много от тях (особено в Субсахарска Африка) имат сериозен по големина държавен апарат, който се опитва да достави прекалено много публични блага, за да се справи с борбата с неравенството. Това обаче всъщност води до неправилно разпределение на публичните разходи, погрешно формиране на капитала и неблагоприятни икономически резултати в дългосрочен план. Същевременно ниското качество на институциите може да отблъсне преките чуждестранни инвестиции, тъй като се отразява негативно върху цената на правене на бизнес.

Въз основа на изводите от изследването може да се отправи следната основна препоръка относно развитието на публичния сектор: той трябва да продължава да консолидира човешкия и физическия капитал, но в същото време трябва да осигури качествено и ефективно предоставяне на публични блага и услуги, да повиши ролята си при регулирането на частния сектор по пазарно-ориентиран начин и да оздрави цялата система, намалявайки корупцията.

Използвана литература

Acemoglu, D. & S. Johnson (2003). *Unbundling Institutions*. NBER Working Paper N 9934.

Aron, J. (2000). *Growth and Institutions: A Review of the Evidence*. - *World Bank Research Observer*, 15, p. 99-135.

Barro, R. & X. Sala-i-Martin (1992). *Convergence*. - *Journal of Political Economy*, 100, p. 223-251.

Barro, R. (1991). *Economic growth in a Cross Section of Countries*. - *Quarterly Journal of Economics*, 106, p. 407-443.

Collier, P. (2006). African Growth – Why a Big Push? - Journal of African Economies, 15, p. 188-211.

Dollar, D. & A. Kraay (2003). Institutions, Trade and Growth: Revisiting the evidence. Policy Research Working Paper Series 3004. World Bank, Washington.

Glaeser, E. & R. Saks (2004). Corruption in America. NBER Working Paper N 1082.

Johnson, S., J. Robinson & D. Acemoglu (2004). Institutions as the Fundamental Cause of Long-run Growth. NBER Working Paper N 10481.

Kaufmann, D., A. Kraay, & M. Mastruzzi (2005). Governance Matters IV: Governance Indicators for 1996-2004. World Bank Policy Research Working Paper Series, N 3630.

Kaufmann, D., A. Kraay, & M. Mastruzzi (2007). Governance Matters IV: Governance Indicators for 1996-2006. World Bank Policy Research Working Paper Series, N 4280.

Kaufmann, A. Kraay, & M. Mastruzzi (2010). 2016 Update: The Worldwide Governance Indicators : A Summary of Methodology, Data and Analytical Issues. World Bank Policy Research Working, Paper N 5430, accessed from http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1682130

Knack, S. & P. Keefer (1995). Institutions and Economic Performance: Cross-country Tests using Alternative Institutional Measures. - Economics and Politics, 7, p. 207-227.

Martin, P. (2008). A Closer Look at Botswana's Development: The Role of Institutions. - Paterson Review, 9, p. 35-54.

Mizon, G. E. & G.-F. Richard, (1986). The Encompassing Principle and its Application to Testing Non-Nested Hypotheses. - Econometrica, 54, p. 657-678.

Ndulu, B. (2006). Infrastructure, Regional Integration and Growth in Sub-Saharan Africa: Dealing with the Disadvantages of Geography and Sovereign Fragmentation. - Journal of African Economies, 15, p. 212-244.

North, D. C. (1990) Institutions, Institutional Change, and Economic Performance. New York: Cambridge University Press.

Rodrik, D. (1996). Institutions and Economic Performance in East and Southeast Asia. Paper presented at the conference. Tokyo: The Institutional Foundation of Economic Development in East Asia.

Rodrik, D. (2000). Institutions for high quality growth: What they are and How to Acquire them? Paper presented at the International Monetary Fund Conference on Second Generation Reforms, Washington.

Sobhee, S K. (2010). Would better Institutional Quality Contribute towards Reducing the Size of Government in Sub-Saharan Africa? - The Journal of Applied Economic Research, 4 (3), p. 265-278.

Sobhee, S. K. (2009). The Economic Success of Mauritius: Lessons and Policy Options for Africa. - Journal of Economic Policy Forum, 12, p. 29-42.

Sobhee, S. K. (2011). Does Globalisation Dictate Public Spending in Sub-Saharan Africa? Evidence after Controlling for Idiosyncrasies. - Journal of European Economy, 10, p. 443-460.

Stiglitz, J. (2012). The 99% Wakes Up. - The Daily Beast, May 2 Issue.

Subramanian, A. & D. Roy (2001). Who can explain the Mauritian Miracle: Meade, Romer, Sachs or Rodrik? IMF Working Paper 01/116. Washington: International Monetary Fund.

Sylwester, K. (2000). Income Inequality, Education Expenditures and Growth, - Journal of Development Economics, 63, p. 379-98.

Thomas, R. L. (1997). Modern Econometrics – An Introduction. Addison Wesley Longman, England.

Williamson, O. E. (1995). The Institutions and Governance of Economic Development and Reform. Proceedings of the World Bank Annual Conference on Development Economics 1994, p. 171-197.

IMF (International Monetary Fund). (2003). Building Institutions, World Economic Outlook, Washington, D.C.

IMF (International Monetary Fund). (2007). Regional Economic Outlook: Sub-Saharan Africa. Washington, D.C.

IMF (International Monetary Fund) (2007a). Regional Economic Outlook: Latin American Growth to Continue Strong. Washington, D.C.

UNDP (United Nations Development Programme). (2003). Human Development Report, Washington.

UNDP (United Nations Development Programme). (2005). Democracy in Latin America- towards a citizen's democracy Report.

World Bank (1990). World Development Report. Special issue on poverty, The World Bank, Washington, D.C..

World Bank (2005-2010). World Development Indicators. The World Bank, Washington, D.C.

Списък на държавите, включени в извадката

Ботсуана, Буркина Фасо, Бурунди, Гамбия, Гана, Гвинея, Гвинея-Бисау, Етиопия, Замбия, Камерун, Кот д'Ивоар, Кения, Лесото, Мадагаскар, Малави, Мали, Мавритания, Мавриций, Мозамбик, Намибия, Нигер, Нигерия, Руанда, Свазиленд, Сенегал, Сиера Леоне, Танзания, Уганда, Централноафриканска република, Южна Африка, Аржентина, Боливия, Бразилия, Колумбия, Коста Рика, Ел Салвадор, Гватемала, Мексико, Никарагуа, Панама, Парагвай, Чили.

26.VII.2016 г.